

θά ἐπιλέξουν οἱ διδάσκοντες ὅ,τι κρίνουν πρόσφορον ἢ προσιτὸν εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς τάξεως καὶ οἱ ἐπιθυμούντες ἐκ τῶν μαθητῶν θὰ καταφεύγουν εἰς αὐτὸ ἀναλόγως πρὸς τὰ διαφέροντά των καὶ τὰς κλίσεις των. Καὶ ἡ υἰοθέτησις μεθόδων προσφορᾶς γνωστῶν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν συγχρόνων γλωσσῶν καὶ θεμιτῆ εἶναι καὶ λίαν ὠφέλιμος. Δ.ὅτι ἐξασφαλίζει τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν αὐτενέργειαν ἐκ μέρους τοῦ μαθητοῦ. Διότι προκαλεῖ ἀδιάπτωτον τὸ διαφέρειν αὐτοῦ. Διότι καθιστᾷ τὴν διδασκαλίαν περισσότερο παιδοκεντρικὴν. Διότι ἐμφανίζει τὴν γλῶσσαν εἰς τὰ ὅμματα τοῦ μαθητοῦ ὡς ζῶσαν, πλασσομένην ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ὅχι μουσειακὸν εἶδος.

ἽΟμιλῶν ἀπὸ τῆς ἑδρας τοῦ Δ.Μ.Ε. ὁ ἀείμνηστος Κ. Γεωργούλης εἶχεν εἶπει ὅτι οἱ διδάσκοντες μαθηματικὰ καὶ φυσικὰ ὀλίγα ἔχουν προβλήματα. Διότι καὶ εἰς αὐτενέργειαν κινοῦν τὰ μαθήματα ταῦτα ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των καὶ οἱ μαθηταὶ ἔλκονται σήμερον πρὸς αὐτὰ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ των νὰ γίνουιν μηχανικοί, ἐφευρέται, ἀστροφυσικοί, ἀστροναῦται καὶ νὰ ἀποκτήσουν δύναμιν, δόξαν καὶ χρῆμα. Οἱ διδάσκοντες τὰ κλασσικὰ μαθήματα ἀντιμετωπίζουν μίαν στάσιν ἀδιαφορίας καὶ ἀμφισβητήσεως, ἀπότοκον τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς. Ἐχουν λοιπὸν βαρὺ ἔργον πρὸ αὐτῶν. Καὶ πρῶτον μὲν πρέπει νὰ γίνουιν τέλειοι κάτοχοι τοῦ ὑλικοῦ τῆς ἐπιστήμης των μὲ ἀκτινοβολίαν ἐντὸς καὶ πέρα τῶν σχολικῶν αἰθουσῶν, δεῦτερον — ἐν ἐπαφῇ πάντοτε μὲ τὴν σύγχρονον ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης — νὰ ἐπινοήσουν τρόπους καὶ μεθόδους προσφορᾶς τοῦ ὑλικοῦ, ἱκανὰς νὰ συναγεῖρουιν τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν. Οἱ σύγχρονοι πόλεμοι ἀπαιτοῦν σύγχρονα ὅπλα. Πρέπει νὰ γίνῃ μία ἐπανάστασις εἰς τὴν διδακτικὴν τῶν ἀνθρωπιστικῶν μαθημάτων. Ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν γραμμὴν ἀνανεώσεως κινεῖται ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Δελῆ, ὅπως ἐκφράζεται μὲ τὸ ὑπὸ κρίσιν βιβλίον, καὶ ἀριθμοῦ τινος φιλολόγων πρὸ αὐτοῦ ἢ συγχρόνων. Οἱ λοιποὶ δύνανται νὰ ἀκολουθήσουν ἢ νὰ εὔρουιν καὶ ὑποδείξουιν τὴν ἰδικὴν των γραμμὴν. Ἐν εἶναι βέβαιον, ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ κάτι ἀποφασιστικόν. Πρέπει νὰ ταραχθοῦν τὰ λιμνάζοντα νερά.

Π. Χ. ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗΣ

* *

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤ. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ, Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος, Ἱστορία τοῦ Τιτάνος καὶ τῆς ἐποχῆς του, Ἀθῆναι 1970, σχ. 8Μ, σελ. 164.

Τὸν τελευταῖον καιρὸν εἶδεν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μία ἀξιόλογος ἐργασία τοῦ κ. Ἰωάννου Παπασταύρου, «Θεμιστοκλῆς Φρεάρριος Ἱστορία τοῦ Τιτάνος καὶ τῆς ἐποχῆς του».

Τοιαύτας ἐργασίας δύναται τις νὰ εὔρη εἰς τὴν ξένην ἱστοριογραφίαν· εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν λείπουιν παντελῶς μελέται τοῦ εἶδους αὐτοῦ.

Τὸ βιβλίον χωρίζεται εἰς πέντε κεφάλαια καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ἀναγράφεται γενικῶς ἡ ἐπικρατοῦσα κατάστασις εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν, ἦτοι τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' π.Χ. αἰ. ἐμφανίζεται εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Θεμιστοκλῆς. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲ τὸ Περσικὸν κράτος ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου (522—486), ἀναδεικνύεται εἰς σπουδαίαν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν δύναμιν. Ἐκτείνεται τὸ κράτος αὐτοῦ ἀπὸ τὸν Ἰνδὸν μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ ἀπὸ τὰ Καυκάσια ὄρη μέχρι τὴν Νουβίαν. Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Σάμου (518) γίνονται φανεραὶ αἱ

βλέψεις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν Περσῶν εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον. Ἀκολούθως ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Σκυθῶν (513 ἢ 512) δίδει τὴν εὐκαιρίαν ἐγκαταστάσεως Περσικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Θράκην. Ἡ Ἑλληνικὴ ἄμυνα εἰς τὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ δὴ εἰς τὴν Καρικὴν περιοχὴν εἶχεν ὡς ἐξῆς: Αὗται εἶχον ὀργανωθῆ εἰς διοικητικὰς πολιτικὰς περιοχὰς μὲ κέντρα τὰς πόλεις Μύλασα, Κέραμον, Πήδασα καὶ Καῦνον. Ἡ Μίλητος ὑπῆρξεν τὸ πλέον σημαντικὸν κέντρον τῆς φιλελευθέρας κινήσεως ἐναντίον τῶν Περσῶν (Ἰωνικὴ ἐπανάστασις 499). Αἱ Ἀθῆναι τέλος ἐν ὄψει τῶν Περσικῶν ἐπεκτατικῶν βλέψεων, ἔστειλαν εἰς Συρακούσας πρέσβεις διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν ἀπὸ τὸν Γέλωνα (481). Μὲ τὸν Πεισίστρατον ἀλλάζουν τὰ πράγματα. Οὗτος δημιουργεῖ φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Πέρσας, ἡ δὲ ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὴν Νάξον καὶ ἡ ἐγκατάστασις τυραννίδος ὑπὸ τὸν Λύγδαμιν ἐξυπηρέτει πολιτικὰ Περσικὰ συμφέροντα. Αἱ φιλικαὶ αὗται σχέσεις συνεχίσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ἀκολούθως ὅμως, μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τυραννίδος, τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβον οἱ Ἀλκμεωνίδαι, ἀρχηγὸς τῶν ὁποίων ἦτο ὁ Κλεισθένης, ὁ ὁποῖος ἐγκαθίδρυσεν τὴν δημοκρατίαν εἰς τὰς Ἀθῆνας.

Ἡ ἦττα τῶν Ἰώνων εἰς Ἐφεσον (498/7), ἐσήμανεν τὸ τέλος τῆς ἐπιθετικῆς ὁρμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ ἀνάκλησις τῶν Ἀθηναϊκῶν τριήρων ἀπὸ τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον, δεικνύει τὴν στροφὴν τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἀλκμεωνιδῶν πρὸς τὴν ἀντίθετον μερίδα τῶν φιλοπεισιστρατιδῶν. Ἡ σύμπραξις τῶν δύο πολιτικῶν αὐτῶν μερίδων καὶ ἡ συντηρητικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν ἀπέναντι τῶν Περσῶν, παρέμεινε σταθερὰ ἕως τὴν μάχην εἰς τὸν Μαραθῶνα. Τέλος ἐμφανίζεται ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἐκλέγεται ἐπώνυμος ἄρχων τὸ 493.

Εἰς τὸ Α' κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον τιτλοφορεῖται «Τὸ πνευματικὸν ἀνάβασμα τοῦ δυνατοῦ», γίνεται λόγος διὰ τὴν καταγωγὴν, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν μόρφωσιν αὐτοῦ πλησίον τοῦ Κλαζομενίου φιλοσόφου Ἀναξαγόρα καὶ διαφόρων ἄλλων διδασκάλων.

Εἰς τὸ Β' κεφάλαιον, «Ἀρχὲς τῆς πολιτικῆς δράσεως τοῦ Θεμιστοκλέους» ἐξιστορεῖ ὁ συγγραφεὺς τὰ διάφορα δημόσια ἀξιώματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὡς π.χ. «ἐπιστάτης τῶν Ἀθήνησιν ὑδάτων» καὶ ἐπώνυμος ἄρχων (493/2). Τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶναι σημαντικὸν καὶ φανερώνει τὴν ἀλλαγὴν τῆς πολιτικῆς, ἐν ὄψει μάλιστα μελλοντικῆς περσικῆς ἀπειλῆς. Οὗτος ἀναλαμβάνει προσπάθειαν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τειχίζει τὸν Πειραιᾶ. Οἱ δύο αὐτοὶ στόχοι τοῦ Θεμιστοκλέους προκαλοῦν τὴν ἀντίδρασιν τῆς γειτονικῆς νήσου Αἰγίνης. Εἰς τὸν Αἰγινήτικὸν πόλεμον δὲν δύναται νὰ ὑπερισχύσῃ ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις. Κατηγορεῖ ὅμως αὐτοὺς εἰς τὴν Σπάρτην, ὅτι οἱ Αἰγινῆται ἐπρόδωσαν τὴν Ἑλλάδα, διότι ἐδέχθησαν νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸν βασιλέα Δαρεῖον. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι ὁ Κλεομένης τῆς Σπάρτης νὰ συλλάβῃ δέκα ὁμήρους, τοὺς κυρίους αἰτίους τοῦ Μηδισμοῦ τῆς πόλεως καὶ νὰ τοὺς παραδώσῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ θαλάσσιος ἐξοπλισμὸς εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν στροφὴν τῆς ἡγεσίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, ἀπὸ ὅπου προήρχοντο οἱ ἐρέται τῶν τριήρων, ἀπὸ τοὺς μετόικους ἐπίσης, ὡς καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπίστους δούλους.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐφθασεν εἰς Ἀθῆνας ἀπὸ τὴν χερσόνησον ὡς πρόσφυξ ὁ Μιλτιάδης, ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Φιλαιδῶν. Τοῦτο εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν προβολὴν τοῦ οἴκου τούτου. Ἡ ἀτυχὴς ἐκστρατεία τοῦ Μιλτιάδου ἐναντίον τῆς Πάρου τὴν ἀνοίξιν τοῦ 489, ἕνα ἔτος μετὰ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ νὰ ἀσκήσουν δριμυεῖαν πολιτικὴν. Ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἀπὸ τραῦμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν δεχθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πάρου, καὶ

τὸ πρόστιμον ἐπλήρωσεν ὁ υἱὸς τοῦ ὁ Κίμων. Μετὰ τὸν ὄστρακισμὸν τοῦ Μεγακλέους, τὴν ἐξορίαν τοῦ Ξανθίππου (485/4) καὶ τοῦ Ἀριστείδου (483/2), παρουσιάζεται κύριος τῆς πολιτείας ὁ Θεμιστοκλῆς. Οὗτος ἐφαρμόζει σύστημα βάσει τοῦ ὁποίου κληροῦνται οἱ ἄρχοντες, ἐνῶ πρὶν ἦσαν αἰρετοί. Ἡ στρατηγία ἀποκτᾶ σπουδαιότητα τώρα, ἐνῶ οἱ ἄρχοντες περιωρίσθησαν εἰς τὰ διοικητικά των καθήκοντα. Ἡ ἀξία τοῦ πολεμάρχου μειοῦται, ἐνῶ οἱ δέκα στρατηγοὶ ἀπέβησαν οἱ κύριοι ἐκπρόσωποι τοῦ κράτους. Τέλος θεσπίζει τὸν ναυτικὸν νόμον. Οὕτως δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας.

Εἰς τὸ Γ' κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἔχει τὸν τίτλον «Στρατηγὸς Αὐτοκράτωρ» ὁ Θεμιστοκλῆς ἀναδεικνύεται εἰς στρατηγὸν αὐτοκράτορα (ἄνοιξις 481). Τὸ 480 συνῆλθεν τὸ συνέδριον εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἐν ὄψει τῆς εἰσβολῆς τῶν Περσῶν τοῦ Ξέρξου. Τὸ συνέδριον ἐθέσπισεν τὴν ἔνωσιν ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ τὴν ἄρσιν τῆς διαφορᾶς καὶ ἐχθρότητος μεταξὺ αὐτῶν.

Αἱ Θερμοπύλαι καὶ τὸ Ἀρτεμίσιον εἶναι τὰ δύο πρῶτα σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα συνεκρούσθησαν οἱ Ἕλληνας μετὰ τοὺς Πέρσας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκαταλείπουν τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν χρησμόν. Τελικῶς ἡ τύχη τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν κρίνεται εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Τὸ Δ' κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον τιτλοφορεῖται «Ἡ μοῖρα τοῦ Τιτάνο» ἀρχίζει μετὰ τὴν μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἀναφεῖσαν διχόνοιαν, καὶ τὴν ἐναντίον τοῦ Θεμιστοκλέους κατηγορίαν, ἡ ὁποία θὰ καταλήξῃ εἰς τὸν ὄστρακισμὸν αὐτοῦ (474/3).

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν (479) τερματίζονται αἱ ἐχθροπραξίαι Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Τειχίζονται αἱ Ἀθῆναι ὥστε νὰ εἶναι ἀσφαλεῖς ἀπὸ μίαν μελλοντικὴν ἐπιθεσιν τῶν Περσῶν, θεμελιούται ἡ Α' Ἀθηναϊκὴ συμμαχία καὶ ἀνέρχεται εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν ὁ Κίμων υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου ὡς καὶ ὁ Ἀριστείδης. Τέλος ὄστρακίζεται ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ καταφεύγει εἰς τὸ Ἄργος, ἐκεῖθεν εἰς Σικελίαν, ἀκολούθως δὲ εἰς Κέρκυραν καὶ Ἀσίαν, ὅπου παραχωροῦνται εἰς αὐτὸν αἱ πόλεις Μαγνησία, Λάμφσακος καὶ Μυοῦς ἀπὸ τὸν Πέρσῃ βασιλέα, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Αἱ Themistoclis Epistolai Selectae, αἱ Σημειώσεις, αἱ Διασαφήσεις μερικῶν συντομογραφικῶν κ.λ.π. θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μὴ εἶχον περιληφθῆ εἰς ἓνα καὶ τελευταῖον κεφάλαιον καὶ διότι δὲν ἀποτελοῦν ἓνα ἓνα ὄλον, ἀλλὰ καὶ παράγραφοι αὐτοῦ θὰ ἠδύναντο νὰ παραλειφθοῦν χωρὶς νὰ βλάψουν τὸ κείμενον.

Ἡ ἐργασία ἔχει γραφῆ εἰς ῥέουσαν γλῶσσαν καὶ μελετᾶται ἀνέτως καὶ ἀβιάστως, ἡ δὲ ἔλλειψις παραπομπῶν καὶ δὴ κατὰ σελίδα, καὶ ἡ τοποθέτησις αὐτῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, καθιστοῦν τοῦτο προσφιλὲς ἀνάγνωσμα ὄχι μόνον τοῦ εἰδικοῦ ἱστορικοῦ, φοιτητοῦ ἢ μαθητοῦ, ἀλλὰ καὶ οἰουδῆποτε φιλόστορος.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ

* * *

ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΤ. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ, **Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς Ἀθήνας**, Ἀθήνα 1972, σχ. 8Μ, σελ. 200.

Συνέχεια τῆς ἀνωτέρω προσπάθειας παρουσιάσεως μεμονωμένων ἱστορικῶν προσωπικοτήτων, εἶναι ἡ δευτέρα ἐργασία τοῦ κ. Ἰω Παπασταύρου, «Περικλῆς ὁ Ξανθίππου καὶ ἡ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς Ἀθήνας».

Διὰ τὴν προσωπικότητα, τὸ ἔργον του καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς τοῦ